HISTÓRIA ÉS ALLEGÓRIA

Stanisław Wyspiański: *Drámák*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989

A négyszázötven oldalas könyv három drámát tartalmaz. A *Menyegző*, a *Novemberi éj* és az *Odüsszeusz hazatérése* mellett a kötet a válogatást és a fordítást végző Spiró György utószavát és jegyzeteit foglalja megában. A kiadvány előzményeire Spiró György két könyvében találunk utalást. *A közép-kelet-európai dráma (A felvilágosodástól Wyspiański szintéziséig)* című munkájának Wyspiański-fejezetében már hivatkozik saját fordításaira, az *Odüsszeusz hazatérésére* 1984-es, a *Novemberi éjére* 1979-es dátummal. Ez utóbbi mű átültetési nehézségeinek külön esszét is szentelt *Wyspiański fordítása közben* címmel, mely *Magániktató* (1985) című kötetében olvasható. A *Menyegző* magyarul 1979 júniusában a *Színház* című folyóirat mellékleteként már megjelent, ott Dávid Csaba fordításában.

A százhúsz éve született lengyel festő, díszlettervező, költő és drámaíró ebben az utóbbi műfajban csak néhány évig alkotott. A századvég utolsó éveitől 1907-ben bekövetkezett haláláig bő egy tucat drámát írt. A korai kísérletek és a kései töredékek között számos remekművet. Ezek közül mutat be hármat a kötet, melyet tulajdonképpen Wyspiański kései magyar bemutatkozásának tekinthetünk. Ez a három dráma talán a három leghíresebb és legismertebb műve az írónak. Mindenesetre alkalmasak arra, hogy reprezentálják Wyspiański drámaírói művészetének egységét és sokszínűségét, árnyalatait és jellegzetességeit.

A totális színház iránti vonzalma, műveinek operai ihletettsége, historizáló és allegorizáló szemlélete, az intrikamodellt, valamint a nosztalgizált cselekvésképtelenséget elutasító dramaturgiája jól megmutatkozik a kötet darabjaiban. A krakkói színház, melynek virágkorára esik Wyspiański fellépése, nem rendelkezett operával, s az író sem zenei képzettséggel. Így az operai elgondolás a verses formában, a duettek-tercettek preferálásában, a monumentalitás kedvelésében, a mitizáló, allegorizáló és historizáló drámaépítésben mutatkozik meg. A librettó hézagossága és vázlatossága helyett itt a szöveg integrálja magába a zenés színház teátrális és artificiális jellegét.

A *Menyegző* (1901) Wyspiański költőbarátjának egy parasztlánnyal kötött esküvőjét mutatja be. Az esemény után alig három hónappal már készen volt a mű, s 1901. március 16-án a bemutatón a szereplők a színpadon – és a nézőtéren is – jelen voltak. Wyspiański saját nevükön léptette fel a menyegző résztvevőit, a Szereplőket. Mellettük azonban további hét alak is jelen van a darabban, akiket a szerző a Dráma szereplőinek nevez. A novemberi éjszakán folyó lakodalmi vigasság násznépéről ad képet az első felvonás. Flörtök, évődések és politizáló diskurálások rövid jelenetei mutatják be a konkrét eseményen túl a kort és az azt behálózó történelmi és ideológiai összefüggéseket. Az első rész végén a Költő szava hívja az udvaron álló Szalmabábot, sa költészet ereje kelti életre és szólítja be az éjfélkor kezdődő következő rész elején ezt a rejtélyes alakot, akit rövidesen a többi allegorikus hős megjelenése követ. Ezek a „drámai szereplők" a mulatságot valóban drámaivá teszik, s a bornírt falusi ünnepbe történelmi és mitológiai erőket vonnak be. A delíriumban realitásérzékét fokozatosan elveszítő násznép egy misztikus éj résztvevője és tanúja lesz. A szellemalakok egy felkelés előhírnökei, ám a vendégsereg zöme álomba merül, így amikor pirkadatkor indulni kellene fel a Wa-

welba, Jasiek hiába kiabál. A kakasszóra nem a felkelés tör ki, hanem – a Szalmabáb vezényletével – lassú koreográfia kezdődik: a násznép álomszerű táncba fog. A történelmi frigy elmarad, a falusi menyegző folytatódik.

A *Novemberi éj* (1901–1904) az 1830–31-es lengyel felkelés és szabadságharc kitörésének éjszakáján játszódik, 1830. november 29-én. A tíz hosszú jelenetből álló darab a történelmi tényeket követi, ez a tényszerűség azonban itt is (mint az előbbi műben) kiegészül allegorikus alakok felléptetésével. Ezek a figurák a varsói Łazienki-park palotájának megelevenedő szoboralakjai: a görög mitológia istenei és félistenei, akik – a felkelőkhöz hasonlóan – maguk is harcban állnak. Míg a *Menyegzőben* az allegorikus alakok elvont kapcsolatban álltak a mű tárgyát adó lakodalommal, addig itt a mitológiai hősök a felkelés közvetlen kirobbantói és irányítói. A reális szereplők – Konstantin nagyhercegtől a mű végén megjelenő legendás Łukasińskiig – valamennyien hiteles történelmi személyiségek, drámabeli tetteik is a históriai eseményeket követik. Az instrukciókat is versbe szedő Wyspiański a darab közepére egy színházi jelenetet helyez, melyben a *Faust*ot parodizálja. Elutasítja Goethe humanizált történelemfelfogását és – melodrámaként megidézett – színházát is. A lengyel történelmi esemény és a görög mitológia kölcsönösen relativizálja egymást, s így egyrészt a varsói felkelés egyetemes távlatot, másrészt a mítosz redukált érvényességet kap.

Az *Odüsszeusz hazatérésé*ben (1904), ebben az ugyancsak versben írt háromfelvonásos drámában nem az idealizált és (fél)istenített homéroszi hős, hanem egy barbár ösztönlény jelenik meg. Mindjárt a mű első jelenetében agyonüti az őt felismerő pásztort. Fia, Télemakhosz pár jelenettel utóbb egy szolgát ver agyon. Amikor apa és fia találkoznak, Odüsszeusz a kérők lemészárlására próbálja rávenni a fiút. A bosszúra – a *Tett*re – a második felvonás végén kerül sor. A vérengző hazatérőt csak agg apja, Láertész tudja megfékezni az öldöklésben. Itt derül fény Odüsszeusz egykori távozásának okára is. „Halálodat akartam – sok éve – megfutottam" – mondja apjának. Ahogy egykor, úgy most is elmenekül az apagyilkosság (és most már a fia általi meggyilkoltatás) elől. A harmadik kurta felvonás a tengerparton csak őt mutatja: látomások gyötrik, várja ott egy üres kísértethajó, mely a halálba viszi. Odüsszeusz végül a tengerbe fut. A darab demitologizált, nem szerepeltet allegorikus alakokat. Mivel azonban tárgyát a mitológiából veszi, profanizáló szemlélete az előző két mű mitologizáló-allegorizáló felfogása ellenpárjának tekinthető.

Mindhárom dráma éjszaka játszódik: a szellem és az ösztön elszabadulásának időszakában. Mindháromban jelen van az európai vagy a lengyel nemzeti mitológia. Ezzel a drámaszemlélettel és dramaturgiával Wyspiański az *allegorikus ábrázolásmód rehabilitációjára* vállalkozik. Nem az egyediség, hanem az általánosság nézőpontjából ábrázolja a históriát, s így történelmi tárgyú darabjai voltaképpen *áltörténelmiek*.

P. MÜLLER Péter